

## Záverečná karta projektu

Názov projektu Evidenčné číslo projektu **APVV-14-0431**

**Antropológia vylúčenia a integrácie: Slovensko v kontexte európskych transformácií**

Zodpovedný riešiteľ **doc. Mgr. Juraj Buzalka, PhD.**

Príjemca **Univerzita Komenského v Bratislave - Fakulta sociálnych a ekonomických vied**

### Názov pracoviska, na ktorom bol projekt riešený

Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Ústav sociálnej antropológie

### Názov a štát zahraničného pracoviska, ktoré spolupracovalo pri riešení

Ústav sociálnej antropológie FSEV UK pri riešení projektu priamo nespupracoval so žiadnym zahraničným pracoviskom.

### Udelené patenty/podané patentové prihlášky, vynálezy alebo úžitkové vzory, ktoré sú výsledkami projektu

Projekt bol zameraný na základný výskum, takže medzi výsledkami projektu sa nenachádzajú patentové prihlášky, vynálezy ani úžitkové vzory.

### Najvýznamnejšie publikácie (knihy, články, prednášky, správy a pod.) zhrňujúce výsledky projektu – uveďte aj publikácie prijaté do tlače

#### 1. Kolektívne monografie

Buzalka J. (ed.). (očak. 2019). ANEXINT: Antropológia vylúčenia a integrácie. Vydavateľstvo UK, Bratislava (v tlači)

Buzalka J. (ed.). (2018). Proti vetru: reflexie k životnému jubileu sociálneho antropológa Juraja Podobu. Olomouc: Burian a Tichák

#### 2. Články v databázovaných časopisoch:

##### Publikované:

Buzalka, J. (2018). Post-peasant memories populist or communist nostalgia. East European Politics and Societies and Cultures, 32(4), pp. 988-1006. (CCC, WoS)

Jerotijević, D., & Hagovská, M. (2019). The Role of Group Experience in Alternative Spiritual Gatherings. Human Affairs, 29(19), pp. 48-62. (SCOPUS)

##### Akceptované:

Kanovská Halamová J., Strnádelová, B., & Mentel, A. (očak. 2019). Self-reassurance, Self-criticism, and Eye-tracking of Happy Faces. Studia Psychologica, 61(3). (Ms. No. STUDPSYCH-D-19-00011R1 accepted on Jun 27, 2019) (CCC, WoS)

Slavková, M. (očak. 2019). Starving Srebrenica and the Recipes for Survival in the Bosnian War (1992-1995). Český lid, 106(3). (Scopus)

#### 3. Kapitoly v recenzovaných zborníkoch, monografiách

##### Publikované:

Lang, M., Krátký, J., Shaver, J., Jerotijević, D., & Xygalatas, D. (2019). Is ritual behavior a response to anxiety? In: D. J. Slone, & W. W. McCorcle Jr. (eds.). The Cognitive Science of

Religion: A Methodological Introduction to Key Empirical Studies. 1st ed. (pp. 181-191). London: Bloomsbury Academic. Scientific Studies of Religion: Inquiry and Explanation.

Buzalka, J. (2018). Dom ako politikum: na margo analýz postsocialistickej transformácie. In J. Buzalka (ed.). Proti vetru: reflexie k životnému jubileu sociálneho antropológa Juraja Podobu (s. 67-79). Olomouc: Burian a Tichák

Buzalka, J. (2019). O civilizovanosti solidarity. In M. Pollák (ed.). Solidarita (s. 467-476). Levoča: Krásny Spiš.

Mentel, A. (2018). Recepčia environmentálnej antropológie v slovenskej etnológii. In J. Buzalka (ed.). Proti vetru: reflexie k životnému jubileu sociálneho antropológa Juraja Podobu (s. 90-108). Olomouc: Burian a Tichák

V tlači:

Buzalka, J. (očakávané). Čo sa stalo s Osou liberálneho konsenzu na Slovensku“, In L. Szigeti (ed.). 25 rokov Kalligramu (prac.názov). Bratislava: Kalligram.

upravený preklad vyjde v poľštine ako „Co się stało z OS-ią liberalnego konsensusu na Słowacji?“ vo vydavateľstve Uniwersytetu Warszawskiego, In: Zmiana ram. Instytucje po 1989 roku w Europie Środkowo-Wschodniej i na Bałkanach Anna Kobylinska, ed.

Buzalka, J. (očakávané). Tridsať či tristo rokov? O hodnote práce. In V. Rafael (ed.). Rómovia 30 rokov po revolúcii. Bratislava: EduRoma.

Buzalka, J. (očakávané 2019). Kultúrna ekonómia integrácie a konfliktu. In: J. Buzalka (ed.). ANEXINT - Antropológia vylúčenia a integrácie. Bratislava: Vydavateľstvo UK.

Jerotijević, D. (očakávané 2019). Psychologické a sociálne mechanizmy adaptácie na nezamestnanosť u robotníkov stredného a staršieho veku v Srbsku. In: J. Buzalka (ed.). ANEXINT - Antropológia vylúčenia a integrácie. Bratislava: Vydavateľstvo UK.

Mentel, A. (očakávané 2019). Dôvera, skupinová solidarita a adaptácia na vylúčenie po zániku železiarskej výroby vo Vareši, Bosna a Hercegovina. In: J. Buzalka (ed.). ANEXINT - Antropológia vylúčenia a integrácie. Bratislava: Vydavateľstvo UK.

Slavková, M. (očakávané 2019). Lesk a bída ve Stříbrném městě: Socioekonomická exkluze a samozásobitelství v postindustriální Srebrenici. In: J. Buzalka (ed.). ANEXINT - Antropológia vylúčenia a integrácie. Bratislava: Vydavateľstvo UK.

### **Uplatnenie výsledkov projektu**

Výsledky projektu nájdu uplatnenie jednak ako východisko pre ďalší výskum, jednak môžu slúžiť ako poznatková báza pre formuláciu sociálnych politík. Etnografický pohľad v porovnávajúcej perspektíve prináša poznatky, ako konkrétne spoločensko-ekonomické a kultúrne podmienky podporujú alebo naopak brzdia procesy integrácie sociálne vylúčených, pričom zároveň ukazujú, aké natívne stratégie títo ľudia používajú, aké zdroje môžu mobilizovať a aké prekážky vyplývajú z rôznych sociálnych kontextov.

Výsledky výskumu boli využité v praxi napríklad pri príprave aplikovaného projektu „Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na marginalizované rómske komunity“, v rámci ktorého vykonáva USA FSEV UK externé hodnotenie implementácie Stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 vrátane procesu zberu, spracovania a analýzy dát a vypracovať z neho správu z hodnotenia implementácie Stratégie.

### **Súhrn výsledkov riešenia projektu a naplnenia cieľov projektu v slovenskom jazyku (max. 20 riadkov)**

Výskumy realizované v štyroch krajinách (Slovensko, Bosna a Hercegovina, Srbsko a Rusko) umožnili vyvinúť metodický prístup k výskumu sociálneho vylúčenia a integrácie na príklade špecifickej časti populácie – bývalých zamestnancov metalurgických podnikov postihnutých transformáciou ťažkého priemyslu. Vo výskumoch sme sa zamerali na lokálne ekonomické vzorce správania a ich socio-kultúrne súvislosti a na ich presahy do ďalších oblastí podľa výskumnej orientácie jednotlivých členov tímu. Okrem ekonomického vylúčenia spôsobeného výrazným obmedzením pracovných miest čelili obyvatelia niektorých lokalít etnickému vylúčeniu (Bosna, Slovensko) a rôznym aspektom sociálneho vylúčenia, ktoré sa premietalo aj do ďalších oblastí, napr. do starostlivosti o zdravie alebo do stravovacích zvyklostí. Vylúčenie sa tak prejavovalo nielen v podobe obmedzenia prístupu k ekonomickým zdrojom, ale aj politickým vylúčením celých skupín obyvateľov. Prekrývajúcim sa typom vylúčenia zodpovedajú aj adaptačné stratégie, ktoré spočívajú v mobilizácii personalizovaných sociálnych sietí. Napriek deklarovanej tranzícii k trhovej

ekonomike a liberálnej demokracii sa v skupine vylúčených prejavuje výrazný pokles dôvery voči inštitúciám štátu a občianskej spoločnosti a zároveň presun dôvery do príbuzenských, vrstovníckych, náboženských a politických klientelistických sietí. V ekonomickej oblasti ide o presun k marginálnym stratégiám (napr. samozásobiteľstvo) a k neformálnej ekonomike. Situácia v krajinách bývalej Juhoslávie viedla k straníckemu klientelizmu sprevádzaného etnickou mobilizáciou (etnická povaha dominantných politických strán spolu s ich patronátom nad podnikmi v štátnom vlastníctve vedie k podpore príslušných strán s cieľom získania alebo udržania si pracovných miest).

Skupinovú integráciu a konflikt nemožno redukovať na ekonomický rozmer, ako sa to často deje v prvoplánových analýzach, ktoré hľadajú napríklad sociálny konflikt len na materiálnej báze (napríklad v ekonomickej diferenciácii). Potrebne sú legitimizačné procesy a reprezentácie, ktoré v postsocialistických podmienkach nemusia lícovať s dominantným pohľadom na nerovnosť ako automatickým zdrojom vylúčenia a naopak, materiálnym egalitarizmom ako princípom integrácie. Spojenie ekonomickej a kultúrnej perspektívy v lokálnych ekonomických modeloch – životných stratégiách a interpretáciách fungovania ekonomiky – pomáha analyzovať vylúčenie a integráciu. Kultúrne a ekonomické rozdiely automaticky nespôsobujú vylúčenie. Vplyv naň majú jednotlivci, ktorí majú špecifické postavenie v sociálnej organizácii spoločnosti aj vôľu a schopnosť vznietiť ich. V našich pomeroch za takýchto výnimočných aktérov považujeme formálnych lídrov, držiteľov úradov a prestíže v jednotlivých komunitách naprieč spoločnosťou národného štátu.

Zásadným výsledkom projektu je potvrdenie, že v postsocialistickom kontexte je výsledok integrácie vždy ambivalentný. Ide primárne o asimiláciu do dominantnej kultúry alebo prinajmenšom do dominantných kategórií ako etnická či kultúrna menšina a podobne. Civilizačná misia je z princípu o asimilácii do dominantného spôsobu života. Jej etická spornosť je vyvážená vierou v progres a emancipáciu, v dostupnosť kvality života pre všetkých tak, ako ich vyznáva dominantná spoločnosť. Tento mocensky podmienený osvietenský ideál v hodnotovo pluralitnom svete určite neobstojí v teste antropologického kultúrneho relativizmu. Čo je však nebezpečnejšie, môže byť ľahko zneužitý reakcionárskym populizmom, ktorý kultúrny partikularizmus – že je správne a prirodzené žiť a vzývať radikálne odlišnú „kultúru“, teda aj kultúru etnicity, chudoby a podriadenosti – využíva.

### **Súhrn výsledkov riešenia projektu a naplnenia cieľov projektu v anglickom jazyku (max. 20 riadkov)**

The field research carried out in four countries (Slovakia, Bosnia and Hercegovina, Serbia, and Russia) allowed developing the methodological approach to social exclusion and integration on the example of the specific type of population – former employees of metallurgical enterprises who were hit by the transformation of heavy industry. The researchers focused on local economic patterns within their social-cultural nexus and along with researchers' dominant research orientation. In addition to the economic exclusion the inhabitants faced serious exclusion on the basis of ethnicity (Bosnia, Slovakia) and various aspects of social exclusion that permeated into other areas such as healthcare or food habits. The exclusion did not showed to be only relevant in the access to economic resources but in the political exclusion of entire groups.

Along with these exlusions the adaptation strategies have been developed. These relied on the mobilization of personalized social networks. Although the transition towards free market and liberal democracy was declared, the excluded groups have showed significant decline of trust towards institutions of the state and civil society. They have been developing trust towards and mobilized the kinship, age group, religious and political client networks.

In the economic area there has been observed the shift towards marginal strategies (such as self-subsistence) and towards informal economy. In Yugoslavia the transition led towards party clientism accompanied by ethnic mobilization (the ethnic mobilization by dominant political parties together with patronage of the enterprises in state ownership led to political support of these parties among the population).

The group integration and conflict cannot be reduced into economic sphere as can often be observed in first-sight analyses that look primarily for conflict on material basis (for example, in economic differentiation). There are legitimization processes and representations needed that might not follow the dominant perspectives on inequality as the automatic source of exclusion and vice versa, on material egalitarism as the principle of integration.

The complex interconnection of economic and cultural perspectives in local economic

models – livelihood strategies and interpretations of economy functioning – helps to analyze integration and conflict. Cultural and economic differences do not automatically produce exclusion. The individuals with specific position in social organization have power to inflict exclusion. For example, formal leaders, office and prestige holders in the communities across the nation-state are in this position.

The fundamental result of the project has been the confirmation that in post-socialist context the integration is always ambivalent. Primarily there is the assimilation into the dominant culture or at least into the dominant categories such as ethnic or cultural minority. The civilization mission is in principle the assimilation into the dominant way of life. The ethical contestation is balanced by belief in progress and emancipation and in the accessibility of universal quality of life, as confessed by the dominant society. This enlightenment ideal depends on power distribution and does not stand the test of cultural relativism. What makes this inclusion more dangerous is the abuse of this ideal by reactionary populism that makes use of the cultural particularism (that it is just and natural to live and invoke the radically different 'culture', including the culture of ethnicity, poverty, and subordination).